

/vö. Mehez, Veg, Pentek/ és az ou kettőshangzó ejtése /Tot, Sos, Biro, Halo/ egyetlen szóban sem tükröződik. Az Ews ew betűkapcsolata nem kettőshangzóra utal, hanem arra az egyszerű tényre, hogy az ő írásmódja a XV. században még nem állandósult.

A jegyzékek írásmódja, helyesírása alapján nem lehet pontosan megállapítani, hogy különböző személyektől vagy ugyanazon adóösszeírótól származnak-e a listák. Bizonyos sajátosságok az első és a harmadik, más vonások az első és a második, illetve a második és a harmadik lista hasonlóságát bizonyítják.

A XVI. század végén a meg-megújuló török támadások következtében Debrecen környéke elnéptelenedett, lakatlanná, pusztává vált Szentgyörgy település is. Újratelepítésére csak másfél-két évszázad múlva, az 1700-as évek második felében került sor. Levéltári adatok híján nem tudjuk bizonyítani, hogy a Tar, Sós, Vég, Kerekes családok az őseik földjére visszatelepülő régi jobbágycsaládok voltak-e vagy új telepesek. Valószínű, hogy nem a régiek, mint ahogy a község sem a régi helyén épült újra, hanem attól távolabb. Csak az országút menti templom romos alapfalai a régiek, a föld évszázadokon át őrizte őket.

LÉVAI BÉLA

A GARAM--IPOLY KÖZÉNEK SZEMÉLYNEVEI A XV--XVI. SZÁZADBAN II.
/Első része a NévtÉrt. 9. sz. 31--54. lapjain jelent meg./

A családneveket először föltételezett névadási indítékek szerint csoportosítom. Ez a szempont majdnem azonos a jelentés-tani indítékú vizsgálattal, de bizonyos neveket /Holló, Kánya stb./ metaforikusnak, másokat /Kakonya, Kapa stb./ szimbolikusnak tekintve nem a jelentésük szerinti beosztásba kerülnek, hanem abba, amelybe az általuk jelképezett tulajdonság, szokás, foglalkozás, tevékenység stb. tartozik. Ezek után az alábbi csoportokat különítem el: egyénnevek /keresztnevek és ősi egyelemű nevek/, helynevek, népnevek, foglalkozásnevek, külső vagy belső tulajdonságra utaló nevek, az eddigi kate-

góriákba be nem osztható magyar közszegek, megfejtetlen jelentésű, ismeretlen eredetű, de valószínűleg magyar szavakból alakult nevek és idegen /szláv, török stb./ eredetű nevek.

Természetesen a többszörösen is besorolható neveket csak egy helyre osztottam be. Ez az arányszámok esetében lényegtelen, hiszen minden egyes időszakban ugyanoda került a név, s így növekedést vagy csökkenést nem okozhatott az egyes időszakok között a besorolás bizonytalansága vagy tévedése. Itt jegyzem meg, hogy a Lángos és a Sárhajó neveket az előző részben említett bizonytalan magyarázattal szemben most a külső tulajdonságúak közé soroltam, mivel az egyik a bőr szokatlan pirosságára, másik pedig a világos, szőke hajszínre utalhat. Erre Fehértói Katalin hívta föl a figyelmem, s ezúton is hála-lásan köszönöm segítő szándékú észrevételeit. Az időszakok el-különítésekor ugyanazt a beosztást követtem, amelyet a család-nevek adattárának az összeállításakor. A következőkben először táblázatban mutatom be a családnevek indíték szerinti megosz-lását. /Mivel főntebb kifejtett okok miatt a családnevek el-maradhatnak, számuk egyetlen esetben sem azonos az összes össze-írt személy számadataival./

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	össze- sen
	1401- -1425	1426- -1450	1451- -1475	1476- -1500	1501- -1525	1570.	
egyénnév /keresztnev/ helynév	-	8 36,5	13 26,1	65 28,1	41 28,7	200 24,3	327 25,8 %
népnév	1 33,3	3 13,6	3 6,2	14 6,1	4 2,8	40 4,8	65 5,1 %
foglalkozás	2 66,6	3 13,6	5 10,4	61 26,4	40 23,0	148 18,0	259 20,4 %
külső tulajdonság	-	3 13,6	11 22,9	24 10,4	17 11,9	157 19,1	212 16,7 %
belső tulajdonság	-	-	1 2,1	8 3,5	6 4,2	42 5,1	57 4,5 %
vagyon, tiszttség	-	1 4,5	3 6,2	9 3,4	8 5,6	10 1,2	31 2,4 %

	I. 1401- -1425	II. 1426- -1450	III. 1451- -1475	IV. 1476- -1500	V. 1501- -1525	VI. 1570.	össze- sen
egyéb közszó	-	-	1 2,1	4 1,7	1 0,7	24 2,9	30 2,4 %
megfejtetlen	-	-	-	4 1,7	2 1,4	28 3,4	34 2,7 %
szláv	-	-	3 6,2	8 3,5	-	10 1,2	21 1,7 %
török	-	-	1 2,1	2 0,9	1 1,4	-	4 0,3 %

Az értékelésben az első és második időszak adatait -- csekély számuk miatt -- alig lehet figyelembe venni. Amennyiben elfogadjuk azt a névtani alapelvet, hogy a magyar családnevek a XV--XVI. században nem állandósultak teljes mértékben, s akár foglalkozás, akár lakhely cseréjekor könnyen megváltozhattak, érdemes megnéznünk e terület családneveinek indíték szerinti arányszámváltozásait. Azt tapasztaljuk, hogy az egyénnevekből alakult családnevek arányszáma alig változott a viszonylag hosszú idő folyamán. Ez önmagában inkább a családnevek állandóságát mutatja, de lehet annak a következménye is, ahogy a keresztnévek, amelyek potenciális családnevek voltak esetleg még ekkor, nem túl változatosak. /Erre a keresztnévek tárgyalásakor még kitérek részletesebben is./ Más vidékek korabeli adataival alig van összehasonlítási lehetőségünk. BÁLINT SÁNDOR /MNYTK. 105. sz./ az 1522. évi tizedlajstrom családneveinek értékelésekor nem adott összevont számszerű adatokat, de elvégeztem a hasonló fölosztású /csupán a külső és belső tulajdonságra utaló neveket nem választotta ő kétfelé/ földolgozás névadatainak statisztikai elemzését, s ott 192 egyénnévi családnevet találtam, amely az összes névnek 12,4 %-a. MEZŐ ANDRÁS /i.m. 28/ Északkelet-Magyarországon valamivel kevesebb /15; 7,3 %/ ilyen nevet talált a XV. század közepén. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a XVII. századi Moldvában az egyénnévi családnevek aránya 44,93 % /HAJDÚ MIHÁLY, Az 1646--47. évi Bandinus-féle összeírás névstatisztikái. Bp., 1980. 28/, akkor az egyes vidékek között lényeges különbségeket találunk. /Ezek többnyire ma is megvannak a magyarság különböző területeinek a családnévhasz-

latában, de egy más jellegű dolgozatnak kellene bemutatni az egyre szaporodó mai családnévközlések adatainak statisztikai különbözőségeit./

A helynévi eredetű családnevek némi emelkedést mutatnak a vizsgált időszak folyamán, ami a népmozgás erősödésére utal, bár ez a migrációnövekedés egyáltalában nem jelentős mértékű, s nem is egyenes vonalú. Más vidékek közül -- az említett források alapján -- Északkelet-Magyarország /17,37 %/ és Szeged /15,7 %/ hasonló arányszámot mutat, míg Moldvában még később is csak 8,7 % a helynévi eredetű családnevek aránya, ami az ottani lakosság hosszabb időn keresztül való helybenmaradására utal. Ugyanide tartozik tulajdonképpen a népi névi családnevek vizsgálata is, hiszen áttelepüléssel, telepítéssel kerülhetett legtöbbször idegen nyelvű vagy idegen szokásokat mutató, ruhákat viselő a vidékre, s kaphatott valamelyik ok miatt népnevet megkülönböztetésül. A Garam--Ipoly közén és Északkelet-Magyarországon majdnem azonos az e típusú nevek arányszáma /5,1 ill. 5,08 %/, a mozgalmasabb Szegeden éppen duplája /10,2 %/, Moldvában pedig -- az idegen nyelvű környezet ellenére /bár az is lehet, hogy sokkal homogénebb nyelvű vidéken élt az akkori magyarság, mint azt most sejtjük/ -- a legkisebb /3,5 %/, ami fönti megállapításainkat a migrációról megerősíti.

A foglalkozási eredetű nevek számaránya tükrözi általában legszemléletesebben a terület gazdasági fejlettségét, munkamegosztási fokát, ipari jellegét a névadás idején vagy a nevek viszonylagos könnyű cseréje időszakában. Az ide tartozó neveknek az arányszáma inkább némi csökkenést mutat a vizsgált időszak folyamán. A teljes névanyag sem utal túlságosan nagy munkamegosztásra, iparosodásra, hiszen csak 20,4 % a foglalkozásnév. Legközelebb áll ebben a vonatkozásban is a vidékhez Északkelet-Magyarország /20,16 %/, messze meghaladja Szeged város /35,8 %/, s természetesen elmarad valamennyi kutatott területtől e vonatkozásban Moldva XVII. századi magyarsága, ahol 14,9 % volt a névtípus részesedése.

A külső és belső tulajdonságokra utaló nevek adatait itt összevonom, hogy egybevehessem BÁLINT SÁNDOR és MEZŐ ANDRÁS munkáiban szereplő számokkal, de megjegyzem, hogy lehet különbség az egyes vidékek, etnikumok névadási gyakorlatában e téren is, mint ahogy a ragadványnevek utóbbi kutatásai ezt sejtetik is. A Garam—Ipoly közének külső és belső tulajdonságra utaló családnevei 21,2 %-kal részesednek a teljes névanyagból. Északkeleten 16,67 %, Szegeden 19,1 %, Moldvában pedig 9—10 % között van ez az arány, ha az állatneveket, szavajárási neveket és természeti jelenségek neveit is ide soroljuk, amelyek metaforikusan vagy szimbolikusan kifejezhetnek emberi tulajdonságokat.

Vagyokra, társadalmi helyzetre, tisztségre általában nagyon kevés név utal /2,4 %/, s ez is csökkenő tendenciát mutat. Másutt is kevés az ide tartozó név. Szegeden 1,2 %, Moldvában 0,93 %.

Az eddigi kategóriákba be nem osztott, de magyar közszavakat külön csoportba vettem. Számuk és arányszámuk az összeírtak számának gyarapodásával arányosan növekszik. Érdekes, hogy Szegeden ugyanennyi a kategorizálatlan nevek arányszáma /2,4 %/. Másutt ezeket nem vették külön a földolgozások, hanem összevonták a megfejtetlen nevekkel „egyéb” elnevezésű kategóriába. Az arab betűs összeírásban természetesen sokkal több a fölismerhetetlen családnevek száma, hiszen az olvasat nehézsége és az összeíró esetleges török anyanyelve is szaporíthatta a félreértések, magyarázhatatlan nevek számát. A teljes anyagnak 2,7 %-a tartozik ide, Szegeden viszont több /3,1 %/ az ilyen típusú név, ami talán Bálint Sándor nagyobb óvatosságának következménye, hiszen Moldvában is csak 1,97 %-nyi nevet soroltam ide.

Az idegen eredetű nevek között néhány /21; 1,7 %/ szláv eredetűt találtam, s a négyszer előforduló Kara nevet vettem török eredetűnek /0,3 %/, jöllehet más /keresztnévi/ magyarázata is elképzelhető. Moldvában természetesen jóval több /14 % körüli/ az idegen eredetű családnevek száma a XVII. századi összeírástörredékben.

A kettős családnevek közül egy /Pásztor Csobán/ mindenképpen fordítás a török defterben. A háromszor előforduló Kis elem testi tulajdonságra, a Hagymás pedig foglalkozásra utaló ragadványnévnek tekinthető. A Csalatót névösszetételben az előtag talán belső tulajdonságra utaló ragadványnév.

K e r e s z t n e v e k

Az első időszakban /1401--1425/ összesen öt keresztnévet jegyeztek föl: Balázs, Benedek, István, Mátyás és Mihály. Csekély számuk miatt semmi következtetést nem vonhatunk le belőlük. Ugyanezt elmondhatjuk tulajdonképpen a második időszak /1426--1450/ 32 egyénnevéről is, noha gyakorisági sorrendjüket már érdemes bemutatni.

1. János	5	14,3 %	9-22. Ambrus	1	3,6 %
2. Péter	4	12,5 %	Antal	1	
3--7. Benedek	2	6,3 %	Bálint	1	
Jakab	2		Barnabás	1	
Kelemen	2		Dénes	1	
Pál	2		Gergely	1	
Tamás	2		Imre	1	
			István	1	
			Iászló	1	
			Máté	1	
			Miklós	1	
			Osvát	1	
			Szilveszter	1	

Mivel ezek a nevek is egyetlen településen /Páld/ éltek, nem tekinthetők az egész vidékre jellemzőknek.

A harmadik időszak /1451--1475/ adatai között már nőneveket is találunk. A Katalin és Orsolya 2--2, a Dorottya, Erzsébet, Ilona, Mária és Neste pedig egy-egy alkalommal szerepelt az összeírásokban. Különösen érdekes a legutóbbi név /Páld, 1454: virgo Nesthe/, mert egyrészt a többi mind asszony, többnyire özvegy is, ő pedig leány, másrészt pedig igen szép kései adata egy ősi, közszói jelentésű női egyénnévnek. /Igaz, JAKUBOVICH -- MNy. XI, 387 -- nem sokkal korábról, 1438-ból említi ugyanezt a nevet./ A férfinevek sorrendje a következő.

1--3. Benedek	5	10,2 %	14--21. Albert	1	2,0 %
János	5		Ambrus	1	
Pál	5		Bálint	1	
4. István	4	8,2 %	Ferenc	1	
5--8. Balázs	3	6,1 %	Gál	1	
György	3		Lukács	1	
Mihály	3		Máté	1	
Tamás	3		Osvát	1	
9--13. András	2	4,1 %			
László	2				
Mátyás	2				
Miklós	2				
Péter	2				

A negyedik időszakban /1476--1500/ csupán egy női név fordult elő /Dorottya/, de 245 férfinév. Ezek gyakorisági sora a következő.

1--2. Benedek	18	7,4 %	22--26. Imre	3	1,2 %
János	18		László	3	
3. Péter	15	6,1 %	Márton	3	
4--5. Mihály	14	5,7 %	Máté	3	
Pál	14		Sebestyén	3	
6. Albert	13	5,3 %	27--32. Dénes	2	0,8 %
7. Mátyás	12	4,9 %	Ferenc	2	
8. András	11	4,5 %	Fülöp	2	
9--10. Gergely	10	4,1 %	Márk	2	
Tamás	10		Orbán	2	
11. István	9	3,7 %	Simon	2	
12. Balázs	8	3,3 %	33--34. Baltazár	1	0,4 %
13--16. Bálint	7	2,9 %	Bereck	1	
György	7		Demjén	1	
Kelemen	7		Egyed	1	
Miklós	7		Elek	1	
17--18. Antal	6	2,5 %	Éliás	1	
Demeter	6		Fábián	1	
19--20. Bertalan	5	2,0 %	Gáspár	1	
Zsigmond	5		Jakab	1	
21. Ambrus	4	1,5 %	Lőrinc	1	
			Lukács	1	
			Osvát	1	

Föltűnő a Benedek, Albert, Bálint, Kelemen, Demeter gyakorisága, a György, Imre, László, Ferenc viszonylagos ritkasága. Az ország keletebbi részén, Kisvárdra környékén ezidőben MEZŐ ANDRÁS /i.m. 36/ az István, László, Ferenc, Lőrinc, Simon, Jakab és Fábián nevet jóval gyakoribbnak, a Benedek és Albert nevet pedig valamivel ritkábbnak találta. Nem fordult elő az általa vizsgált anyagban az Ipoly--Garam közben megtalálható Zsigmond, Márk, Orbán, Baltazár, Elek, Gáspár, és Osvát nevet, viszont itt nem találtam az általa föltárt Domokos, Gál, Szanniszló, Barabás, Ágoston, Keresztély, Vince, Kozma és Pelbárt nevet. Jóval több /12/ az egyszer fölhasznált név az Ipoly--Garam közén, mint Kisvárdra környékén /7/, s ha ezekhez hozzáveszünk a csupán két-háromszori fölhasználásokat, akkor a számarány 23: 11-re változik, ami az északkeleti terület gazdagabb névanyagára utal.

Az ötödik időszak /1501--1525/ egyénnévanyaga kevesebb /146/, s mind férfinév. Gyakorisági sorrendjüket nézzük meg most is előbb!

1. János	14	9,6 %	László	4	2,7 %
2. Péter	12	8,2 %	17--20. István	3	2,1 %
3. Gergely	11	6,9 %	Mátyás	3	
4. Benedek	9	6,2 %	Orbán	3	
5--6. Albert	8	5,5 %	Simon	3	
Kelemen	8		21--27. Antal	2	1,4 %
7--8. Ambrus	7	4,8 %	Baltazár	2	
Mihály	7		Dénes	2	
9--12. Lőrinc	6	4,1 %	Ferenc	2	
Máté	6		Márton	2	
Pál	6		Miklós	2	
Tamás	6		Zsigmond	2	
13. András	5	3,4 %	28--40. Bálint	1	0,7 %
14--16. Balázs	4	2,7 %	Bertalan	1	
György	4		Bereck	1	

Demjén	1	0,7 %	Imre	1	0,7 %
Demeter	1		Jakab	1	
Egyed	1		Kálmán	1	
Fülöp	1		Kristóf	1	
Gáspár	1		Uriel	1	

Újból első névként szerepelt a János, és gyakoribbá vált a Péter is, bár mindkét név az elsők között szerepelt eddig is. Alig akadt olyan név, amely még eddig nem fordult volna elő /Uriel/, s csak néhány /Osvát, Lukács, Bereck/ nem szerepelt ebben a korban a régebbiek közül. Végeredményben igen lassan változott a névkészlet, s még a megterhelések változásai sem föltűnőek. A családnemekhez hasonlóan ez is a lakosság folyamosságát, csekély migrációját mutatja.

A XVI. század első felének keresztnévdívatjával több összehasonlítási lehetőségünk van. KÁLMÁN BÉLA /Nevék világa. Bp., 1967. 48/ összefoglaló táblázatban közli az erre vonatkozó kutatások eredményeit. Legjobb közülük, amely a SZABÓ ISTVÁN közzétételében megjelent /MNYTK. 86. sz./ 1522-es Bács-Bodrog vármegyei jobbágyösszeírásokat dolgozza föl, s teljes terjedelmében már korábban napvilágot látott /KÁLMÁN BÉLA: MNYj. VII, 23--43/. Ugyancsak KÁLMÁN BÉLA dolgozta föl Baranya, Somogy és Tolna vármegyék egyes részeinek 1554. évi török deftereiből a keresztnévanyagot, amelyet KÁLDY-NAGY GYULA /MNYTK. 103. sz./ tett közzé, s tizenhatezernyi nevet tartalmaz. Valamivel kevésbé használható egybevetés céljára KARÁCSONY SÁNDOR ZSIGMOND /NytudÉrt. 28. sz./ könyvéből átvett névsorrend, mivel abban az egész évszázadból gyűjtött adatok találhatóak, kisebb időegységekre való tagolás nélkül, továbbá nemesi neveinek aránya jelentős /egyharmadnyi/, míg a mostani vizsgálatom csak jobbágyneveket tartalmaz. A fönti munkákkal való összehasonlítás azt mutatja, hogy alig van különbség az egyes vidékek névdívatja között. A Garam--Ipoly közének névanyaga azonban tartalmaz néhány olyan nevet /Albert, Ambrus, Kelemen, Lőrinc/ a gyakoribbak között, amelyek nem szerepelnek a többi összeírás első tizenöt neve között.

Eddig az egyénnevek egy-két kivételtől eltekintve latin alakjaikban fordultak elő. A török összeírásokban azonban ezek is magyarul szerepelnek, még pedig azokban a változataikban, amelyekben használták őket, ahogyan az összeírók bediktálták, s ahogy a valószínűleg török anyanyelvű összeírók beírták ezeket. Mielőtt azonban az alakváltozatokkal foglalkoznánk, vessünk egy pillantást a névgyakorisági sorrendekre! Következik tehát a VI. időszak /amely egy esztendő, 1570. összeírását tartalmazza/ egyénneveinek gyakorisági sorrendje.

1. János	91	10,9 %	26--27. Demeter	13	1,6 %
2. Benedek	63	7,6 %	Gáspár	13	
3. Gergely	50	6,0 %	28. Lukács	12	1,4 %
4. István	48	5,8 %	29. Orbán	8	1,0 %
5. Péter	46	5,5 %	30--31. Barnabás	6	0,7 %
6. Pál	43	5,2 %	Sebestyén	6	
7. Albert	40	4,8 %	32. Boldizsár	5	0,6 %
8--9. Mihály	39	4,7 %	33--34. Bernát	3	0,4 %
Tamás	39		Gál	3	
10. Balázs	31	3,7 %	35--42. Ágoston	2	0,2 %
11. Máté	29	3,5 %	Bertalan	2	
12. András	28	3,4 %	Domján	2	
13. Miklós	26	3,1 %	Egyed	2	
14. Ambrus	24	2,9 %	Fülöp	2	
15. Mátyás	23	2,8 %	Kálmán	2	
16--17. Antal	22	2,6 %	Márkus	2	
Bálint	22		Vitális	2	
18. Imre	20	2,4 %	43--51. Dávid	1	0,1 %
19. Márton	19	2,3 %	József	1	
20. Kelemen	18	2,2 %	Kristóf	1	
21--22. György	16	2,0 %	Lajos	1	
Simon	16		László	1	
23--25. Ferenc	15	1,8 %	Lézár	1	
Jakab	15		Lestár	1	
Lőrinc	15		Sándor	1	
			Vince	1	

A Báglár és Kecsel betűsorok keresztnév helyén állását íráshibának vagy olvasati tévedésnek vélem. Adatai a következők. Visk, 1570.: Patkó Mihály, fia Albert, testvére Báglár, fia János; ugyanitt: Fekető Ambrus, fia Kecsel.

A Benedek név gyakorisága nem meglepő ebben a században, de hogy a férfinevek között mindjárt a János után a második helyre kerüljön, az mégis váratlan. Az István ilyen ugrásszerű szaporodása valamilyen divathullám eredménye lehetett. Ugyancsak több az Antal, Bálint, Demeter, Ferenc, Gáspár, Imre, Jakab, Lukács, Márton, Mátyás és Miklós is az előző időszakokhoz képest. Viszonylag kevesebb a Kelemen és a Lőrinc. Eltűnt a Baltazár a gyakoribb nevek közül. Meglehetősen sok az újonnan följegyzett név, ha nem is nagy, csupán egy-két-három előfordulással. Ilyen a Boldizsár, Bernát, Gál, Ágoston, Márkus, Vitális, Dávid, József, Lajos, Lestár, Sándor és Vince.

Más vidékekkel összehasonlítva azt látjuk, hogy jellegzetesen Garam--Ipoly közti név lett erre a korra az Albert, Bálint és a Benedek. Ezek másutt korábban voltak divatban, s úgy látszik, ide bizonyos, mintegy 40--50 esztendei fáziskéséssel jutottak el, illetve lettek népszerűbbek.

Mint említettem, e kornak az összeírásában már tanulmányozni lehet a nevek változatait is. Nyelvjárási ejtésmódot takar a Pétör, Gergör, Dimitör, Sebötján, Gyenös, Együd, Dimján, Filip, Tomás névalak gyakori, néha kizárólagos előfordulása a mai névformákkal szemben. A becézett nevek száma már kevesebb, de igen jellegzetesek erre a korra és erre a vidékre.

Pusztá rövidüléssel alakult a Barla /3/, Boldizs : Bódizs /1--1/, jóllehet az első fölfogható lehetne -a képzős zárt rövidülésnek is, hiszen a Barla : Balla alakok mellett /más vidéken/ találhatók ekkor Balló, Balcó stb. nevek is, de Barl-tő után még nem találkoztam más képzővel.

Egyszerű -a képzős a Józsa /1/; -e képzős a Deme /1/, a Dimitre /1/ és a Petre /3/; -ó képzős a Markó /1/, bár ez is beleillik a többször előforduló -kó képzős nevek sorába.

A mássalhangzós képzők közül legtöbbször a -k típusú fordul elő. Gyurkó /1/, Palkó /4/, Pavkó /1/ -- lehet írástévesztés vagy olvasati hiba is, Petkó /5/, Miskó /1/ -- nem tartom összetett képzőnek /újabbán/ a Mihály név e becezőjének végződését, mivel az -s- -- véleményem szerint -- a név organikus hangja, mely mássalhangzó előtt a mediopalatális zöngétlen spiránsból alakult vagy hanghelyettesítéssel vagy a képzés helyének előrébb tolódásával, míg intervokális helyzetben, vagyis a teljes névformában hátrébb tolódott, laringálissá vált, s más tő terjedt el a becenevekben, s megint más a teljes névalakban /bár kivétel is van: Mihók, a családnevekben fönmaradt Mihuca stb./, mint ahogyan más a becetőve és a teljes névalaki töve a György - Gyurka neveknek is.

A -cs típusú képző is meglehetősen gyakori. Ilyen található a valamelyik Ber- kezdetű névből képzett Berecs becenevében /1/, a Gergelyből képzett Geecső /1/ névformában és a János Jancsi /1/ alakjában.

Összetett képző csupán a Miskós /1/ névben lenne, de ezt inkább íráshibának érzem. /NB. A nevek után zárójelben szereplő számok a becenevek előfordulását mutatják a teljes névanyagban./

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Garam--Ipoly köze névanyaga és annak változásai alapján -- ebben az időszakban eléggé homogén, viszonylag kevés népmozgást mutató, inkább elzárkózó, mintsem nyitott, egységesen magyar nyelvű településekből állott. Nagyon kis változást jelentett ebben a török hódoltság első néhány évtizede, amikor észrevehető migráció kezd végbemenni, de ez sem nagy mértékű.

A vidék nyelvjárása labializáló színezetet mutat. Különösen hangsúlytalan helyzetben gyakori a labiálisan ejtett főlső, de inkább középső nyelvállású palatális. Hangsúlyosan viszont illabialitást tapasztalunk, s ez a hangsúlyos illabialitás a közvetlen mellette álló hangsúlytalanra is kihat néha, de nem mindig /Filip, Dimitre, de: Pétör, Gergör, Dimitör, Gyenös, Együd stb./

A névanyag alig mutat különbséget más, eddig vizsgált magyar vidék XV--XVI. századi névanyagához képest. Talán a névdívat később jutott ide, mint a belső vagy akár a déli területekre.

HAJDÚ MIHÁLY

IDEGEN CSALÁDNEVEK MAGYAROSODÁSA A KAPOSS VÖLGYÉBEN

Hazánkban a hivatalos névváltoztatás a 19. században kezdődött, s bizonyos időszakokban hatalmas méreteket öltött. A témával foglalkozó irodalom sokszor számszerűleg is közli az adatokat, így 1898-ban SIMONYI ZSIGMOND szerint 6722 névmagyarosítás volt /Nyr. XLVI; 201--5./ LENGYEL ZOLTÁN pedig 1848--1905 között gyűjtötte össze, hogy milyen sok -- 46718 -- személy vett fel új családnevet /Magyar névkönyv, Bp. 1917./. Többen foglalkoztak a családnév-változtatás okaival és a vele kapcsolatos névesztétikai kérdésekkel is. /Benkő Loránd, Lőrincze Lajos, Mikesy Sándor stb./. Az okok közül most csupán egyet kívánok kiemelni, az idegen eredetű nevek magyarral való helyettesítését. BENKŐ LORÁND írja tanulmányában: „A népmozgalmak, bevándorlások, felszívódások következtében a magyar nyelvterület családnév-anyaga különösen az utóbbi két-három század folyamán rohamosan telítődött idegen eredetű nevekkel.” /Magyarosan, XVII, 2. 42./ Ez jellemző az általam vizsgált területen is, a K a p o s v ö l g y é b e n . /24 község Kaposfőtől Attaláig/. A bevándorlók között főleg két népcsoport a jellemző; a németség és a szlávtság. A letelepülő németek zárt közösséget alkottak, azaz teljes falvakat népesítettek be /Kaposhomok, Kercseliget, Szomajom -- ma Kaposfő --, Rákópuszta stb./, kisebb hányaduk más, magyarlakta községekben szóródott szét. A Somogyba érkező szlávok letelepülése nem így történt. A 18--19. századi családnevek azt bizonyítják, hogy elszórtan, minden magyar faluban megtaláljuk őket. Megfigyelésem szerint a jelenleg Kaposvárhoz tartozó Toponár községben fordul elő a legtöbb szláv eredetű családnév. Az okok